O‘ZBEKISTONDA MAXSUS VA INKLYUZIV TA’LIM TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH: INNOVATSION STRATEGIYALAR, ISTIQBOLLI RIVOJLANISH YO‘NALISHLARI VA MILLIY TAJRIBA.

Haydarova Mehribon
Logopediya yo‘nalishi 201-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda maxsus va inklyuziv ta’lim tizimini modernizatsiyalash jarayonlari, innovatsion strategiyalar va istiqbolli rivojlanish yo‘nalishlari ko‘rib chiqiladi. Milliy tajribalar asosida ta’lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan yondashuvlar tahlil qilinadi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются процессы модернизации системы специального и инклюзивного образования в Узбекистане, инновационные стратегии и перспективные направления развития. Анализируются подходы, направленные на совершенствование системы образования на основе национального опыта.

Abstract: This article examines the processes of modernizing the special and inclusive education system in Uzbekistan, innovative strategies, and promising development directions. Approaches aimed at improving the education system based on national experience are analyzed.

Kalit so‘zlar: maxsus ta’lim, inklyuziv ta’lim, innovatsion strategiyalar, rivojlanish yo‘nalishlari.

Ключевые слова: специальное образование, инклюзивное образование, инновационные стратегии, направления развития.

Keywords: special education, inclusive education, innovative strategies, development directions.

«Odamda qanday tashxis ekanligi muhim emas.
Unga hurmat bilan munosabatda bo‘lish va
munosib hayot kechirish imkonini berish muhim».

Mariya Sibulskaya

Kirish

O‘zbekiston ta’lim tizimi, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Ushbu maqolaning maqsadi ta’lim tizimidagi muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun mavjud imkoniyatlarni tahlil qilishdir. O‘zbekistonda ta’lim sohasida bir qator muammolar mavjud bo‘lib, ular orasida infratuzilma yetishmovchiligi, o‘qituvchilarning malaka oshirish imkoniyatlarining cheklanganligi va ta’lim resurslarining notekis taqsimlanishi kabilar mavjud. Bularning barchasi ta’lim sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi va yosh avlodning intellektual rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi. Shunga qaramay, O‘zbekiston ta’lim tizimida ijobiy o‘zgarishlar ham kuzatilmoqda. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan, ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan dasturlarni joriy etish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash va xalqaro tajribalarni o‘rganish imkoniyatlari mavjud. Ushbu maqola, ta’lim tizimidagi muammolarni tahlil qilish orqali, kelajakda ta’lim sifatini yaxshilash uchun yangi yechimlar taklif etishni maqsad qiladi. O‘zbekiston ta’lim tizimida bir qator muammolar mavjud bo‘lib, ular o‘quv jarayonining samaradorligini pasaytiradi. Ushbu muammolar orasida o‘qituvchilar malakasining yetarli darajada bo‘lmasligi, ta’lim resurslarining cheklanganligi va metodologik yondashuvlarning eskirganligi alohida e’tiborga molikdir. Shu bilan birga, ta’lim tizimida yangi imkoniyatlar, xususan, innovatsion yondashuvlar va xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonlari mavjud. Bu maqola, ushbu muammolar va imkoniyatlarni tahlil qilishga qaratilgan.

Maxsus va inklyuziv ta’lim tizimlari zamonaviy ta’lim sohasida muhim o‘rin egallaydi. Maxsus ta’lim, odatda, individual ehtiyojlarga ega bo‘lgan o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan bo‘lib, ularning rivojlanishi va ta’lim olish jarayonini optimallashtirishga yordam beradi. Bu tizim, o‘z navbatida, o‘quvchilarning turli xil qobiliyat va imkoniyatlarini hisobga olgan holda, ularni maxsus dasturlar va resurslar bilan ta’minlaydi. Inklyuziv ta’lim esa, barcha

o‘quvchilarni bir joyda ta’lim olish imkoniyati bilan ta’minlashga qaratilgan. Bu yondashuv, o‘quvchilar o‘rtasida ijtimoiy barqarorlik va hamjihatlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. Maxsus va inklyuziv ta’lim tushunchalari o‘rtasidagi bog‘liqlik, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olish va ularni umumiy ta’lim jarayoniga jalb qilishda namoyon bo‘ladi. Shu tariqa, har ikki tizim ham ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarni yetakchilikka tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Ularning o‘zaro bog‘liqligi, ta’lim jarayonini yanada samarali va inkluziv qilish uchun zaruriy shart-sharoitlarni yaratadi. Maxsus va inklyuziv ta’lim tizimlari o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish bilan birga, ularning ijtimoiy integratsiyasini ta’minlaydi. Bu tizimlar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, har biri ta’lim jarayonida o‘ziga xos rol o‘ynaydi. Ularning muhimligi ta’lim sifatini oshirish va barcha o‘quvchilarni teng imkoniyatlar bilan ta’minlashda namoyon bo‘ladi. Maxsus va inklyuziv ta’lim tizimlari ta’lim jarayonida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olishga xizmat qiladi. Bu tizimlar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, turli ijtimoiy va madaniy omillarni hisobga olib, ta’limning sifatini oshirishga yordam beradi. Maxsus ta’lim, odatda, o‘ziga xos ehtiyojlarga ega bo‘lgan o‘quvchilarga mo‘ljallangan bo‘lsa, inklyuziv ta’lim barcha o‘quvchilarni, shu jumladan, maxsus ehtiyojlarga ega bo‘lganlarni ham birlashtirishga qaratilgan. Shuningdek, bunday yondashuvlar jamiyatda tenglik va adolatni ta’minlashga xizmat qiladi, bu esa ta’lim tizimining rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. O‘quvchilarning individual xususiyatlari va qobiliyatlarini inobatga olish orqali, ta’lim jarayoni yanada samarali va ko‘proq qamrovli bo‘ladi.

O‘zbekiston ta’lim tizimi so‘nggi yillarda jiddiy o‘zgarishlarga duch kelmoqda. Mavjud holat, asosan, ta’lim sifatini oshirish, o‘quv dasturlarini zamonaviylashtirish va o‘qituvchilar malakasini oshirishga qaratilgan. Biroq, muammolar hali ham mavjud bo‘lib, ularga o‘quv jarayonidagi resurs etishmasligi, infratuzilma yetarli darajada rivojlanmaganligi va ta’limning barcha bosqichlarida teng imkoniyatlar ta’minlanmasligi kiradi. Ta’lim tizimidagi bu muammolarni hal etish maqsadida hukumat bir qator tadbirlarni amalga oshirmoqda. Masalan,

o‘qituvchilarni tayyorlash va malakasini oshirish uchun xalqaro tajribalardan foydalanish, shuningdek, yangi o‘quv dasturlarini joriy etish bo‘yicha dasturlar ishlab chiqilmoqda. Bunday chora-tadbirlar ta’lim tizimining sifatini oshirish, yosh avlodni zamonaviy bilim va ko‘nikmalar bilan ta’minlashga qaratilgan. O‘zbekiston ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan o‘zgarishlar, kelajakda ta’lim sohasida barqaror rivojlanishni ta’minlash uchun muhim ahamiyatga ega. O‘zbekiston ta’lim tizimida mavjud holatlar, asosan, infratuzilma yetishmovchiligi, o‘qituvchilar malakasining pastligi va o‘quv dasturlarining zamon talablariga mos kelmasligi bilan bog‘liq muammolarni o‘z ichiga oladi. Ushbu muammolarni hal etish maqsadida, davlat tomonidan yangi ta’lim dasturlari ishlab chiqilmoqda, o‘qituvchilarni qayta tayyorlash va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha bir qator tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonlar ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Maxsus va inklyuziv ta’limni modernizatsiyalash uchun qo‘llanilayotgan innovatsion strategiyalar ta’lim tizimining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu strategiyalar, avvalambor, o‘quvchilarni individual ehtiyojlariga mos ravishda ta'lim berish imkoniyatini yaratadi. Innovatsion metodlar, masalan, raqamli texnologiyalar va interaktiv o‘qitish usullari, o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi, shuningdek, o‘quvchilarning o‘z-o‘zini anglashini va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Shuningdek, o‘qituvchilarni zamonaviy pedagogik texnikalar bilan tanishtirish va ularni professional rivojlantirish uchun doimiy treninglar o‘tkazish muhimdir1. Bunday yondashuvlar, o‘z navbatida, ta'lim jarayonida o‘quvchilarning faol ishtirokini oshirishga va ularning ta'limga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirishga yordam beradi. Har qanday innovatsion strategiyaning muvaffaqiyati, albatta, ta’lim muassasalarining tayyorgarligi va ularning yangi g‘oyalarni qabul qilishga bo‘lgan qobiliyatiga bog‘liqdir. Natijada, bu jarayonlar maxsus va inklyuziv ta’limni yanada sifatli va

1 https://educorpus.com/inclusive-education/

samarali qilishga xizmat qiladi. Maxsus va inklyuziv ta’limni modernizatsiyalash jarayonida innovatsion strategiyalar muhim ahamiyatga ega. Ushbu strategiyalar ta’lim jarayonlarini diversifikatsiya qilish, o‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashish va ularning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlashga qaratilgan. Bunday yondashuvlar, o‘z navbatida, ta’lim sifatini oshirish va har bir o‘quvchining muvaffaqiyatiga erishishda samarali natijalarga olib keladi.

O‘zbekiston ta’lim tizimining kelgusi rivojlanish yo‘nalishlari, avvalo, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni joriy etish va o‘quv dasturlarini yangilash bilan bog‘liq. Strategik rejalashtirish jarayonida, ta’lim muassasalarining resurslarini maqbul taqsimlash va o‘qituvchilarning malakasini oshirishga e'tibor qaratilishi lozim. Innovatsion texnologiyalarni ta’limda qo‘llash, masofaviy ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish va global ta'lim standartlariga moslashish, kelajakda ta’lim tizimini yanada raqobatbardosh qilishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish bilan bog‘liq bo‘lgan kompetensiyalarni rivojlantirish, o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini oshirishga qaratilgan dasturlarni ishlab chiqish zarur. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash va ularning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek, ta’limni individualizatsiya qilish orqali har bir o‘quvchining potensialini to‘liq ochish maqsadga muvofiqdir. Bu jarayonlar, o‘z navbatida, O‘zbekiston ta’lim tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. O‘zbekiston ta’lim tizimining kelgusi rivojlanish yo‘nalishlari strategik rejalashtirish va amalga oshirish jarayonlariga asoslanadi. Ushbu jarayonlar doirasida innovatsion ta’lim metodlarini joriy etish, o‘qituvchilarni malakasini oshirish va ta’lim muassasalarining infrastrukturasini modernizatsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ta’limning sifatini oshirish va xalqaro standartlarga moslashtirish, shuningdek, raqamli texnologiyalarni qo‘llash orqali ta’lim tizimini yanada rivojlantirish imkoniyatlari yaratiladi.

Boshqa davlatlarning maxsus va inklyuziv ta’lim tizimlari O‘zbekiston uchun muhim o‘rnaklar taqdim etadi. Masalan, Skandinaviya davlatlarida inklyuziv

ta’limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi, har xil ehtiyojlarga ega bo‘lgan o‘quvchilarni bir xil muhitda ta’lim olishlari uchun zarur sharoitlar yaratadi. Bu tajriba O‘zbekistonning o‘z ta’lim tizimida ham qo‘llanilishi mumkin, masalan, maxsus ta’lim muassasalarini kengaytirish va o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish orqali. Boshqa tomondan, AQSh va Kanada tajribasida raqamli ta’lim resurslari va innovatsion metodlar yordamida ta’lim jarayonini yanada samarali qilishga erishilgan. Bu yondashuvlar O‘zbekistonda ham qo‘llanilishi mumkin, chunki raqamli texnologiyalar ta’limga kirishni osonlashtirib, o‘quvchilar o‘rtasida tenglikni ta’minlaydi. Shu bilan birga, xalqaro hamkorlik orqali ta’lim muassasalarining malakasini oshirish va tajriba almashinuvi O‘zbekistonning ta’lim tizimini yanada rivojlantirishga yordam beradi. Bu jarayonlar ta’lim sifatini oshirish va inklyuzivlikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Boshqa davlatlarning maxsus va inklyuziv ta’lim tizimlaridan olingan tajribalar O‘zbekiston ta’lim tizimini takomillashtirishda muhim rol o'ynaydi. Xususan, inklyuziv ta’lim usullarini joriy etish, o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashish imkoniyatini yaratadi. Bu tajribalar O‘zbekistonning ta’lim muassasalarida o'qituvchilarning malakasini oshirish va ta’lim jarayonini diversifikatsiyalash uchun samarali asos bo'lishi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017- yil 1- dekabrdagi PF-5270-son “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2019- yil 29-apreldagi PF5712-son “Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”, 2020- yil 6- noyabrdagi PF-6108-son “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish choratadbirlari to‘g‘risida”gi, 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”, farmonlari, 2020- yil 13- oktyabrdagi PQ–4860-son “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to‘g‘risida”gi qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar

Mahkamasining 2021- yil 12- oktyabrdagi 638-son “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normativ huquqiy xujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori va boshqa xujjatlarda kadrlar masalasi, ta’lim mazmunini modernizatsiyalash, jarayonni metodik va didaktik ta’minlash vazifalari belgilab berilgan. O‘zbekiston ta’lim tizimini yanada takomillashtirish uchun bir qator takliflar va tavsiyalarni ko‘rib chiqish zarur. Birinchidan, ta’lim dasturlarini yangilash va zamonaviy talablar asosida qayta ko‘rib chiqish muhimdir. Bu jarayon o‘quvchilarning zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishini ta’minlaydi. Ikkinchidan, o‘qituvchilarni doimiy ravishda malaka oshirish kurslarida ishtirok etishga rag‘batlantirish lozim. Bu, o‘qituvchilarning pedagogik yondashuvlarini yangilash va innovatsion usullarni joriy etish imkonini yaratadi. Shuningdek, ta’lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish, o‘quvchilarning ilmiy tafakkurini oshirishga xizmat qiladi. O‘quvchilarning ijodkorligini qo‘llab-quvvatlash maqsadida, turli xil tanlovlar va loyihalar tashkil etilishi zarur. Ta’lim jarayonida texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish, masofaviy ta’lim imkoniyatlarini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ota-onalar va jamiyat bilan hamkorlikni mustahkamlash, ta’lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Bularning barchasi O‘zbekiston ta’lim tizimini yanada sifatli va samarali qilishga xizmat qiladi. O‘zbekiston ta’lim tizimini yanada takomillashtirish uchun zamonaviy pedagogik usullarni joriy etish, o‘qituvchilarni muntazam ravishda malakasini oshirish va ta’lim dasturlarini yangilash zarur. Shuningdek, ta’lim jarayonida texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish, o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish va xorijiy tillarni o‘rganishni rag‘batlantirish muhim ahamiyatga ega.2

Maqolaning asosiy natijalari shuni ko‘rsatdiki, ta’lim tizimida zamonaviy pedagogik usullarni qo‘llash o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatlarini

2 https://devedu.uz/wp-content/uploads/2024/05/4-Inklyuziv-talim-nazariya-va-metodika.pdf

oshirishda samarali vosita hisoblanadi. O‘qituvchilarning malakasini oshirish va ta’lim dasturlarini yangilash jarayonlari ta’lim sifatini yaxshilashda muhim rol o‘ynaydi. Bundan tashqari, texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish o‘quvchilarning o‘z-o‘zini rivojlantirishiga, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘nalishlar sifatida, o‘quvchilarning o‘qitish jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlovchi innovatsion metodlarni o‘rganish va ularning ta’sirini baholash muhimdir. Xorijiy tillarni o‘rganish jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning samaradorligini o‘rganish ham kelgusi tadqiqotlar uchun qiziqarli yo‘nalish bo‘lishi mumkin. Shuningdek, o‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni kuchaytiruvchi strategiyalarni ishlab chiqish, ta’lim jarayonining yanada samarali bo‘lishini ta’minlaydi. Bunday tadqiqotlar ta’lim tizimining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi kutilmoqda. Maqolaning asosiy natijalari shuni ko‘rsatdiki, ta’lim jarayonidagi interaktiv metodlarning qo‘llanilishi o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va bilimlarni yanada samarali o‘zlashtirishga yordam beradi. Kelajakdagi tadqiqotlar esa, turli ta’lim metodlarini taqqoslab, ularning ta’sirini chuqurroq o‘rganishga qaratilishi lozim. Bu, o‘qitish jarayonini yanada takomillashtirish imkoniyatlarini ochib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020 yil 23-sentyabr.O‘RQ-637-son https://lex.uz/docs/5013007
2. O‘zbekiston Respublikasining Prezidentining 2020 yil 13 oktyabrdagi “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4860-son Qarori. https://lex.uz/docs/5044711
3. Sh. Mirziyoyev. “Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz” - Toshkent: «O‘zbekiston», 2017.

4. Nurmuhamedova L.SH. Nogiron bolalarning huquqiy asosalari va ilmiy-nazariy masalalari. Defektolog kadrlarni tayyorlash jarayoniga innovatsion ta’lim texnologiyalarini tadbiq etish: muammolar va istiqbollar.-T.,2014
5. Р.Шомахмудова. Инклюзив таълимнинг назарий ва амалий асослари. Тошкент: ХТ «Розиқов О.Ж». 2007 й.
6. M.Y.Ayupova Logopediya –Toshkent: “O’zbekiston faylasuflari milliy jamiyati”.2007-yil